Розмова п’яти подорожних про істинне щастя в житті

Дружня розмова про душевний світ

Особи: Афанасій, Яків, Григорій

Афанасій. Люди в житті своїм працюють, метушаться, щось від когось утаюють, а нащо — багато хто й сам не тямить. Коли помислити, то в усіх людських діл, скільки їх там тисяч різних не є, буде один кінець — радість серця. Чи не для сього вибираємо ми за нашим смаком товаришів, аби мати задоволення від спілкування з ними; дістаємо високі чини, аби пиха наша від догідливості інших розпалювалася; вигадуємо всілякі напої, страви, закуски для всолодження смаку; вишукуємо різні музики, створюємо безліч концертів, мінуетів, танців і контратанців для звеселення слуху; споруджуємо гарні будинки, насаджуємо сади, тчемо золототкані парчі, матерії, вишиваємо їх різними шовками і приємними для ока квітками й обвішуємося ними, щоб було приємно оку і ніжно тілу; складаємо запашні спирти, порошки, помади, духи і ними задовольняємо свій нюх. Одне слово, всіма способами, які лише вигадати можемо, намагаємося звеселяти дух наш. О, якими великими веселощами користуються вельможні й багаті персони! В їхніх палацах живе розчинений у радощах і задоволенні дух. О, яка дорога ти, радосте сердечна!

За тебе царі, князі і дуки платять безліч тисяч, а ми, біднота, що не має статків, начебто живимося тими крихтами, що падають з їхніх столів. Погадай же нині, якими гульбищами охоплені всі славні європейські міста?

Яків. Достеменне великими. Однак я чув, що ніде немає більше веселощів та розваг, аніж у Парижі й Венеції.

Афанасій. Певно, багато їх там, та допоки ти нам їх з Венеції перевезеш, то помремо тут з нудьги.

Григорій. Годі пащекувати, любі друзі, високі посади, веселе місто, всілякі грища та розваги і всі ваші витівки безсилі потішити дух і тим вигнати нудьгу, що заволоділа вами.

Яків. А що ж зможе?

Григорій. Лише знання того, що складає щастя і як його віднайти.

Афанасій. Се так, ми народилися для справжнього щастя і мандруємо до нього, а життя наше — шлях, що тече, як річка.

Яків. Здавна вже шукаю я щастя, але ніде його знайти не можу.

Григорій. Коли достеменно хочете його віднайти, то скажіть мені, що для людини найкраще?

Яків. Бог його знає, і взагалі, нащо питаєш про те, чого великі мудреці не змогли вирішити і розійшлись у своїх гадках, як подорожні на шляху? Адже те, що найкраще,— те й найвище, а що найвище — всьому голова і кінець. Се найкраще добро звалось у стародавніх філософів завершенням усіх доброт і верховним добром; хто ж тобі дасть відповідь, що таке є край і пристанище всіх наших бажань?

Григорій. Тихіше, друже мій! Дуже далеко ти забрів. Я спитаю простіше: чого ти у своєму житті бажаєш найбільше?

Яків. Ти наче палкою покопирсав мурашник — так несподівано розворушив мої бажання.

Афанасій. Я бажав би знайти високий чин, щоб мої підлеглі були міцні, як росіяни, а доброчесні, як стародавні римляни; щоб будинок мій був венеціанський, сад флорентійський; бажав би бути розумним, вченим, шляхетним і багатим, як бик на шерстину…

Григорій. Що ти брешеш?

Афанасій…дужим, як лев, гарним, як Венера…

Яків. Прийшла й мені на згадку Венера, так звана собачка.

Григорій. Прошу, кажіть.

Яків…Хвостатим, як лев, головатим, як ведмідь, вухастим, як осел…

Григорій. Маю сумнів, щоб могли увійти у вуха божі такі безглузді бажання. Ти зі своїми вигадками подібний до дерева, яке хоче бути водночас і дубом, і кленом, і липою, і березою, і фігою, й оливою, і явором, і фініком, і трояндою, і рутою… сонцем і місяцем… хвостом і головою… Дитинча, що сидить на материних руках, часто хапається за ніж, за вогонь, але премилосердна наша мати природа краще знає, що нам корисне. Хоч і плачемо, й пориваємося, вона сосками своїми всіх нас уміру харчує й зодягає, і сим добре маля задоволене, а злорадне хвилюється саме й інших турбує. Скільки ж міліонів сих нещасних дітей день і ніч волають, нічим не задоволені: одне їм дадуть у руки,— вони плачуть за чимось іншим. Годі нам бути нещасливими.

Афанасій. Чому ж?

Григорій. Не можемо знайти щастя.

Яків. Бо що?

Григорій. Бо не бажаємо і бажати не можемо.

Афанасій. Чому?

Григорій. Тому що не знаємо, в чому воно полягає. Початок справі — знаття, звідки йде бажання, від бажання — пошук, потім отримуємо результат, ось і задоволеність, тобто те, що отримуємо і що для людини благо. Затям відтак, що таке премудрість.

Яків. Я часто чую се слово: премудрість.

Григорій. Сенс премудрості в тому, щоб осмислити, в чому полягає щастя,— ось праве крило, а доброчесність прагне до пошуку. Через се вона в греків та римлян мужністю й силою зветься — ось і ліве крило. Без сих крил годі вибратись і полетіти до гаразду. Премудрість — се гостре, далекозоре орлине око, а добродійність — мужні руки і легкі оленячі ноги. Про таке верховне подружжя є цікава байка.

Яків. Ти вгадав мої думки. Звичайно, се байка про безногого та сліпого!

Григорій. Так.

Афанасій. Розкажи детальніше.

Григорій. Мандрівник, обходячи всілякі землі і держави, позбувся ніг. Тут спало йому на думку вернутися додому, в батьківський дім. З великими труднощами, спираючись на руки, подався мандрівник в дорогу. Нарешті доповз він до гори, з якої вже було видно і батьківську стріху, але тут позбувся й рук. Звідси дивилося живе око його через ріки, ліси, яруги, через пірамідальні верхів'я гір, з веселою пожадністю осягаючи сяйливий здаля замок,— батькову оселю і всього їхнього миролюбного роду,— кінець і вінець усіх їхніх мандрівних труднощів.

Але біда була в тому, що наш обсерватор не мав уже ані рук, ані ніг, а лише мучився, як євангельський багатій, дивлячись на Лазаря.

Поміж тим, озирнувшись, побачив він раптом дивне й сумне видовище: бреде сліпець, прислухається, мацає палицею на всі боки і, наче п'яний, з дороги збивається, підходить ближче, зітхає: "Зникають у метушні дні наші...". "Шляхи твої, господи, повідай мені..." "Горе мені, мандри мої триватимуть далі". Та й інші такі слова сам собі каже зітхаючи, часто спіткається і падає.

— Боюся, друже мій, злякати тебе, але хто ти такий? — питає прозорливий.

— Вже тридцять чотири роки подорожую, а ти перший на шляху моїм стрівся,— відказує сліпий.— Мандрування моє по різних світах скінчилось ось так. Страшна жаркота сонячного проміння в Аравії позбавила мене зору, і я, сліпий, повертаюся в отній дім.

— А хто ж твій батько?

— Живе він у нагірнім замку, що зветься Миргорок. Ім'я йому Ураній, а моє — Практик.

— Боже мій, що я чую? Та ж я твій рідний брат,— вигукнув прозорливий,— я Обсерватор!

Несподівана радість завжди завершується слізьми. Після сього сліпець із вологими очима сказав своєму братові:

— Любий мій брате! Чув я вже про тебе з розмов, а тепер маю щастя стріти тебе. Змилосердься, заверш мої біди, будь мені навчителем. Правду кажучи, мене праця звеселяє, але доводиться весь час спіткатися, і се знищує мою наснагу.

— Щиро шкодую,— каже світлоокий,— що безсилий тобі служити, люб'язна душе моя. Я подорожній, що обійшов пішки всю земну кулю. Ноги мене скрізь носили легко, але кам'янисті гори, що часто стрічались мені, позбавили мене ніг, і я, спираючись на руки, продовжував свій шлях, але зараз втратив і руки. Більше ані ходити, ані повзти по землі я не здатен. Багато хто хотів мене використати, але, позбавлений можливості повзати, я був їм безкорисний...

— За сим діло не стане,— сказав сліпий,— ти мені тягар легкий і жаданий: візьму тебе, скарбе мій, на себе. Чисте око твоє хай буде тіла мого вічним володарем і всіх моїх пут головою. Припини муки безпросвітної темряви, що жорстоко ганяє мене по порожніх шляхах; я твій кінь, сідай на рамена мої і керуй мною, любий мій пане і брате!

— Сяду, брате мій, із задоволенням, аби довести істину: "Брат, що від брата має допомогу,— як місто, тверде і високе, укріплюється, як новозасноване царство".

Нині ж погляньте на дивне твориво: з двох людей складена одна, одне обличчя мандрівника складене з двох спорідненостей без усякої мішанини, але й без розділу, взаємно існуючих. Іде небувалий подорожній головним шляхом, ні праворуч, ні ліворуч не ухиляється, вправно переходить річки, ліси, рови й яруги, переходить високі гори, вступає з веселим серцем у мирне місто, обливає його світле й запашне повітря; виходить спокійна юрба жителів, що дихають миром і любов'ю, плескають у долоні, а ген очікує на ґанку і вже приймає синів у ніжні свої обійми ветхий днями Ураній.

Яків. Отже, що тобі сказати?

Григорій. Зголосіть головне ваше бажання.

Яків. Наше найбільше бажання — бути щасливими.

Григорій. Хіба ж ти бачив звіра або птаха без сих думок? Скажи лишень, де і в чому те щастя, яке шукаєш? А без сього, рідний, ти сліпець: він шукає батьківський замок, але не знає, де він. Знає, що шукає щастя, але, не тямлячи, де воно, впадає в нещастя. Премилосердна природа всім без винятку відкрила шлях до щастя…

Афанасій. Стривай! Се слово, здається, схоже на єресь — всім без винятку!

Яків. Мабуть, не заважай, пане православний марновірнику: все народжується на добрий кінець. А добрий кінець — оце і є щастя…

***

…Скільки ми витрачаємо праці на дрібні справи, а часто й задурно, не раз і на шкоду? Важко зодягати і живити тіло, але потрібно, і не можна без сього. В тому й полягає тілесне життя, і ніхто на сю працю нарікати не мусить, бо потрапить у тяжке лихо, холод, голод, спрагу і хорості.

Але чи не легше тобі живитися самим зіллям суворим і при тому мати злагоду й утіху на серці, ніж над розкішним столом сидіти гробом повапненим, повним жеровитої черви, що день і ніч безнастанно гризе душу? Чи не ліпше покрити тіло найзлиденнішою одежиною і з тим мати серце, в ризу спасіння й убрання веселощів одягнуте, ніж носити золоткані шати і тим часом терпіти геєнний вогонь у душі, що бісівською печаллю спопеляє серце? Яка утіха від статків чи від гарної обстави, коли серце занурене в найтемніший морок невдоволення…

Чому ж мені так важко? Коли хто втрапив у рів чи прірву водяну, не повинен думати про важкоту, а про звільнення. Коли ставиш дім, будуй його для обох частин свого єства — душі і тіла. Коли вдягаєш і прикрашаєш тіло, не забувай і про серце. Дві хлібини, два будинки і дві одежі: два роди всього є, всього є по двоє…

Кільце

Дружня розмова про душевний світ

***

…Кілька іноземців мандрували по Індії. Встали якось зранку і питають у господаря дороги.

— Два шляхи,— каже їм щиросердий дідок,— ось вам два шляхи, що слугують вашому наміру: один навпростець, а другий манівцями. Раджу йти манівцями. Не поспішайте — і пройдете далі, будьте обережні, не забувайте, що ви в Індії.

— Батечку, ми не боягузи,— вигукнув один штукар,— ми європейці, їздимо по всіх морях, а земля нам, озброєним, не страшна.

Ішли вони кілька годин і знайшли шкіряний міх з хлібом і такий самий з вином, наїлися і напилися доста. Відпочиваючи біля каменя, промовив один:

— Чи не подарує нам бог іншої знахідки? Здається, щось бачу на путівці попереду, гляньте, он по той бік прірви щось чорніє…

Один каже: "Шкіряний лантушисько"; другий гадав, що обгорілий пнище; іншому марився камінь, іншому — місто, а ще одному — село. Останній мав рацію: вони там посіли, натрапивши на індійського дракона,— всі загинули.

Врятувався один, що був дурніший та обережніший. Сей за деякими ознаками і жахким передчуттям лишився, начебто за нуждою, по сей бік глибочезної яруги і, почувши страшне виття вмираючих, швидко звернув набік, ствердивши сим стародавню приказку: "Матері боязкого сина плакати нічого".

Не перечу: ся байка немудра, але вона точна подобизна життя людського.

На землі народжений найшвидше потрапляє в нещастя через своє поспішливе нахабство, і скажу на додаток, що той, який не радиться, терпить найбільшу біду; міцні-бо для людини її слова, і потрапляє вона в полон глаголів вуст своїх. Погляньте на людську юрбу і побачите, що не лише літні, але й наймолодші улещують себе, що вони озброєні рогом однорога, який рятує їх від нещасть, і вважають, що, як очам їхнім не потрібні окуляри, так і світло й порада не потрібні їхньому серцю.

Ся думка зробила їх необачними, нахабними на шляхах своїх і впертими.

А що, коли мій мудрагель-молокосос зробиться двох чи трьох мов папугою, побуває у вельможних компаніях і у славних містах, коли озброїться арифметикою і геометричними кубами, пройшовши через десятки любовних та громадянських історій і проковтнувши певну кількість коперникових пілюль? Тоді Платони, Солони, Сократи, Піфагори, Ціцерони і все стародавнє здаються йому метеликами, що над землею літають, порівняно з нашим високолетним орлом, який аж до сонця незрушного злітає і перераховує всі острови в океані.

Ось тут і вигулькують хвалителі, що дивуються з новонародженої премудрості цього мудрагеля, прихованої од усіх старих, начебто неосвічених століть, без якої, проте, зовсім непогано жилося. Тоді ж бо великий сей Дій переосмислює всіх стародавніх століть діяння і, наче ювелір камінці, за своїм смаком то схвалює, то знецінює, стаючи таким чином всесвітнім суддею. А щодо Мойсея і пророків — говорити зайве; він навіть оком не кине на сих нетямкуватих і нудних балакунів; співчуває начебто нічним птахам і кажанам, що в нещасний морок марновірства закохані. Все те в нього марновірство, що зрозуміти і прийняти гарячка його не може.

Достеменно: чи можливо, щоб ці мудрагелі могли щось тямити про мудрість, щастя, душевний світ, коли їм і не марилось, що земля — се планета, що і біля Сатурна є місяць, а може, й не один? Люб'язні приятелі! Оці-от молодецькі розуменята, полонені своїми здогадами, мов улесливою блудницею, і начебто шаленіючи з розуму несамовитою гарячкою, позбавлені чатівників своїх, безпутно і безрозсудно прагнуть до погибелі... З такими думками продовжує шлях до старості безмежне мнозтво сердець, заражаючи людей своїми виразками, нахабні порушники заповіту кесаря Августа: "Поспішай повільно!"

* * *

...Доки Олександр Македонський розмовляв у домі живописця про споріднену і знайому йому працю, всі зі здивуванням його, слухали; потім він став по-суддівському говорити про живопис, але як тільки художник шепнув йому на вухо, що навіть фарботери почали з нього сміятися, Олександр відразу ж замовк. Розумний чоловік відчув, що йому не було часу ввійти в малярські таємниці, хоч малярам і не достає Олександрового розуму.

Дуже часто той, хто в якусь науку залюблений і встиг уже й славу здобути, надаремно мріє, що вже всі знання віддані йому, як посаг нареченої. Художник, наприклад, про всі ремесла виголошує суддівську сентенцію, не тямлячи, що й однієї науки добре навчитися ледве стане цілого людського життя.

Про жодну науку не судять частіше та відважніше, як про ту, що робить людину щасливою, і це тому, я гадаю, що вона кожному потрібна, як кожному і жити випадає.

Достеменно, говорити і опитувати — гідне похвали, але присвоювати знання — се погано і згубно. Одначе вважають, що кожен легко може все взнати.

Не дивина шлях свій віднайти, але ніхто не хоче шукати, кожен своїм шляхом іде й іншого тягне,— в сім і трудність. Проповідує щастя історик, благовістить хімік, провіщають шлях до благості фізик, логік, граматик, землемір, воїн, відкупник, годинникар, вельможний і низький, багатий і убогий, живий і мертвий… Всі сіли на сідало вчителів; кожен науку сю собі привласнив.

Але чи їхня справа вчити, судити, знати про блаженство?…

***

Стародавній мудрець Едіп, помираючи, лишив малому синові на спадок історію під назвою "Сфінкс": "Люб’язний сину, ось тобі найкраща по мені згадка. Прийми невелику сю книгу з правиці моєї; люби її, коли хочеш любити батька свого, — пошануєш мене, шануючи її. Носи її з собою і май у серці своєму лягаючи і встаючи. Вона тобі той же плід принесе, що й мені, тобто блаженний кінець життя. Не будь нахабою і вискочнем, ступай потихеньку, життя — то шлях небезпечний; привчай себе задовольнятися малим, не наслідуй розтратників свого серця для зовнішніх приваб. Вчись збирати розкидані думки свої і повертати їх у середину себе. Щастя твоє в тобі самому: пізнавши себе, пізнаєш усе, а не пізнаєш себе — ходитимеш у темряві і боятимешся там, де страху й не бувало. Пізнати себе вповні, пізнати і здружитися з собою — се невід’ємний світ, справдешнє щастя і досконала мудрість. О, коли б я міг накреслити в серці твоєму пізнання самого себе! Але се світло починає сяяти в пізні літа, коли хто щасливий… Будь добрий до всіх. Не образиш і ворога свого, коли хоч трохи спроможешся себе пізнати… Звичайно, пізнаєш самого себе, коли вникатимеш міцно всередину себе, — міцно-міцно… Лише це врятує тебе від щелеп лютого ката".

Він багато говорив, та хлопчик нічого не міг зрозуміти. Зросивши батькову руку слізьми і приймаючи книгу, притискав її, мов батька, до свого серця; а батько, радіючи як синовому завзяттю, так і тому, що він розлучається з тілом своїм, заснув навіки із виразом радості на смертному лиці. Добрий син, часто читаючи сю малу книжечку, майже

напам’ять її знав. Написано в ній було, що найлютіша і найстрашніша потвора, на ім’я Сфінкс, коли ще був живий його батько, всіх, хто стрічався їх, без огляду катувала і вбивала. Лице Сфінкс мав дівоче, а все інше — лев’яче. А вбивав за те, що ніхто не міг розв’язати задачу чи загадку, що заховувала поняття про людину. Хто б не трапився йому, загадка була одна: "Зранку — чотириногий; в полудень — двоногий, ввечері триногий; скажи мені, що за звір?". Вкінці було написано, що Едіп розгадав сю загадку, потвора щезла, і засяяли у днях його радість і злагода. Розповідь сю тримав син мудреця у своїм серці.

Подорослішав він, пристрасті його посилились, а світські приятелі допомогли йому розбеститися. "Сфінксе — яка дурість, — казали йому, порожня байка! Забобон!..." Та й сам він мав уже не дитячий розум, знав, що сих звірів ані в Америці, ані в Африці самій, ні на Японських островах природа не творить, а в Європі їх і не бувало. Жодна історія про них не згадувала; все вже він добре розумів, аби бути прозорливим кажаном. Кажану — гострий зір уночі потрібен, а неробі у злі. Розгульне життя зовсім позбавило його сердечних утіх. І тоді перший засів безглуздої історії про потвору зогнив у серці його, як гниє старе пшеничне зерно, поховане на ниві.

Тридцяти літ почав він входити у себе і пізнавати. "От нещастя! — казав він сам собі. — Я зовсім змінився. Де поділася радість моя? Хлопчиком був я велесий, нині маю усого з надлишком, одного немає — веселощів. Вони, правда, начебто і є, мене за веселого всі вважають, але то зовні, всередині ж я сам почуваю руїни, чогось боюся і весь повен сумнівів. Одне лише знаю твердо — убогий я. Яка мені користь із доброї в людей думки про мене? Ось правдивий плід зневаженого мною заповіту і поради батькової! Прибутки подвоюють у мені жадобу, а мої насолоди сторицею віддаються гіркотою. Сфінкс!... Дивна річ... Звичайно, тут є якась таємниця... Мій батько був мудрий і людинолюбний, не брехав і жартома, бо не мав до того нахилу, — не може бути, щоб він мене одурив. Звичайно, все те правда. І чи не піймався я вже звірові тому: мучить мене щось, і я не можу зарадити цьому. Одне лише диво, що караюся тим, чого не бачу, і від того — кого

не знаю… Нещасна заблуда! Докучлива тьма! Ти цілиш якраз у мене, в саму душу мою, перекинувши, як вихор, хату, як буря, кедр. Безглуздий світе, привабний і звабленний! Отрута порад твоїх — се сім’я смерті сердечної, а твій ласощ — се найлютіший звір; він нерозумних стрічає лицем дівочим, але пазури його — пазури лева, що вбивають душу, і такими вбивствами кожне століття, кожна країна переповнена.

Продовжувати не хочу. Почав проростати з фальшивої історійки новий і всекорисний дух. Добрий син, всередині якого зайнялась вже осяйна зоря, мало-помалу пізнавши себе, з часом став наступником високого батьківського світу, вмостившись на храмі нетлінної істини, як шанувальник своїх батьків…

Розмова, звана алфавіт, чи буквар світу

Дружня розмова про душевний світ

***

…Моя розмова стосується лише людинолюбних душ, чесних станів і благословенних видів промислу, які не суперечать божому і людському законові, а складають плодоносний церкви, ясніше кажучи, суспільства, сад, як окремі частини складають годинниковий механізм.

Мова моя тоді спокійніша, коли кожна людина не лише добра, але і споріднену собі всіма сторонами знаходить роботу. Се і є бути щасливим, пізнати себе чи свою природу, взятися за своє споріднене діло і бути з ним у злагоді з загальною потребою. Така потреба — се благодійство і послуга. Не дивно, що в стародавніх римлян як потреба, так і благодійство означалося словом officium, тобто моральний обов'язок.

Найдобріша людина тим неспокійніша і нещасніша, чим більшу посаду вона займає, але до неї не народжена. Та й як їй не бути

нещасною, коли загубила той скарб, що дорожчий за все на світі: "Веселощі серця — життя для людини, і радість людська — є довгоденність" (Сірах).

Як же не згубити, коли замість добрих послуг лише ображає друзів і родичів, близьких і далеких, співвітчизників і чужоземців? Як не ображати, коли вона суспільству приносить шкоду? Як не зашкодити, коли погано виконувати обов'язки? Як не буде погано, коли немає завзятості і невтомної праці? Звідки ж з'явиться працелюбність, коли немає бажання і старанності? Де ж візьмеш бажання без природи?

Природа — всьому початкова причина і рушійна сила. Вона і є матір'ю бажання. Бажання ж — започаткування, схильність і рух. Бажання, за приказкою, сильніше неволі. Воно прагне до праці і радіє з неї, як зі свого сина. Праця — живий і невсипущий рух усієї машини, доки не довершиться справа, що сплітає творцеві своєму вінець радості. Коротко кажучи, природа наснажує до діла і зміцнює до праці, роблячи її солодкою...

Скажу тобі: коли бажаєш, щоб син твій охоче й безпомилково виконував свої обов'язки, мусиш сприяти йому під час вибору звання, відповідно до його якостей. Сто спорідненостей — сто звань, а всі почесні, як законні.

Хіба не знаєш, що маєтність — від чесно виконаних обов'язків, а не обов'язки від маєтності залежать? Чи не бачиш, що низьке звання часто віднаходить маєтність, а високе — губить?

Не дивись, хто вище і хто нижче, хто видніше і незнатніше, багатше і убогіше, але дивись на те, що з тобою споріднене. Вже ми казали, що без спорідненості все ніщо...

Коли володар маєтків живе щасливо, не тому він щасливий, що володіє ними: щастя до маєтків не прив'язане.

Коли казати про володіння за спорідненістю, слід розуміти і види всіх зовнішностей. Зовнішнє те, що лежить поза людиною: грунт, рід, чин тощо. Шукай, що хочеш, але не загуби світу. Шляхетний список лежить поза тобою, а ти поза ним цілком можеш бути щасливий. Він без світу ніщо, а світ без нього — щось, без чого не можна бути щасливим і в едемському раю.

Кіт із пасіки, за давньою дружбою, зайшов у село до свого приятеля і був щедро пошанований. За вечерею дивувався багатству свого друга.

— Дав мені бог посаду,— сказав господар,— від якої я маю щодоби по 20 тушок добірних мишей. Мушу сказати, що в селі я нині — великий Катон.

— Саме тому я й прийшов побачитися з вами,— відказав гість,— довідатися про ваше щастя і, окрім того, потішитися ловитвою. Чував, що у вас з'явилися гарні пацюки.

По вечері залягли спати. Господар уві сні почав кричати і збудив тим гостя.

— Вам щось страшне снилося? — спитав той.

— Братику! Здавалося мені, начебто я втопився у прірві. А була се звичайнісінька ловитва. Видалося, що я спіймав чистокровного сибірського пацюка.

Гість знову заснув, виспався і прокинувся. Почув, що господар тяжко зітхає.

— Вже виспались; пане Катоне?

— Ні, я опісля того страшного сну і не спав.

— Отакої. Се ж чому?

— Таку вже маю натуру, коли прокинуся, більше не засну.

— Через віщо ж? Яка тому причина?

— Маю таємницю… Гей, друже мій! Не знаєш, що я визвався бути рибалкою для всіх котів на селі. Отож, як згадаю човен, сітку та воду, тяжко стає на душі…

— Нащо ж ви взялися за те рибальство?

— Аякже, братчику! Треба ж якось харчуватися. Окрім того, я і сам до риби смак маю.

Гість, похитавши головою, відказав:

— О шановний! Не знаю, якої сили для тебе слово природа. Але коли б ти робив те, що дано нам природою, яку безневинно звинувачуєш, був би цілком задоволений однією тушею на добу. Прощавай із твоїм щастячком! Мої злидні ліпші.

І кіт повернув у свій лісок.

Звідси пішла отся притча: Catus amat pisces, simul odit frumen aquarum — "Кіт охочий до риби; та води боїться". Се лихо переслідує кожного, хто ласий не на звання, а до прибутків. Чи не нещасне осе судження — люблю від господаря платіж, а виноград копати не охочий? Звичайно, той не охочий, хто не зроджений до сього. Справжньому мисливцеві більше радості дає ловитва та праця, ніж смажений заєць на столі. На вишуканий живопис кожному любо дивитися, але до малювання охочий той, хто любить день і ніч висловлювати свої думки в картинах, помічаючи пропорції, пишучи і наслідуючи натуру.

Ніхто не пожне твердої слави від будь-якого мистецтва, коли працюватиме без насолоди і нахтнення. Той найвірніший приятель званню своєму, коли і прибутків мальство, і злидні, огуда, гоніння не можуть пригасити його любові. Але без природи праця ніяк не може бути солодка.

Багато хто, потоптавши природу, вибирає для себе ремесло наймодніше і найприбутковіше, але сим вони лише ошукують себе. Прибуток не є утіха, але мусить слугувати для задоволення тілесних потреб, а коли се й утіха, то не для серця; утіху для серця матимете у спорідненій праці. Тим ся справа приємніша, чим спорідненіша. Коли б утіха була від розкоші, то чи було б так мало багатих? Але спокійних і бадьорих серед них мало.

Багатством живиться лише тіло, а душу звеселяє споріднена праця. Ось де зала солодкого її бенкетування. Тут вона, наче хитра машина, що обертається на повний хід, тішиться і, обходячись лише житнім хлібом та водою, не заздрить на царські хороми.

Коли відняти від людини споріднене діяння, тоді їй — смертельна мука. Сумує і непокоїться, мов бджола, замкнена в світлиці, коли сонячний світлий промінь, який пронизує вікна, кличе її на медоносні луки. Ся мука позбавляє людину здоров'я, тобто злагоди, забирає бадьорість і розслаблює. Тоді людина усім невдоволена, гидує і становищем своїм, і місцем прожиття. Мерзенними здаються їй сусіди, нецікавими — розваги, докучливими — розмови, неприємними — стіни помешкання, немилими — всі домашні; ніч — нудною, а день — осоружним; влітку хвалить зиму, а взимку — літо; подобаються лише минулі Авраамові чи Сатурнові часи; хочеться зі старості вернутися в молодість, з молодості — в підліткові літа, з підліткових літ — у дитячі, з дитячих — у підліткові, з підліткових — у зрілі; ганить свій народ і звичаї свого краю, гудить природу й сама на себе гнівається. Те для неї приємне, що неможливе; бажане те — що проминуло, і завидне — що віддалене. Там лише добро, де її нема і коли її нема. Хворому всякий

харч гіркий, послуга — набридлива, а постіль — тверда. Жити не може і вмерти не хоче.

Нудьга для лікарів — найперша ознака всіх тілесних хвороб і збурень. А душевне невдоволення — двері до всіх пристрастей і внутрішніх хвилювань.

Не побачиш вітер, що спінює море, не побачиш і нудьгу, що хвилює душу; не відчутна, але мучить, мучить, але не відчутна.

Вона — дух болісний, думка нечиста, буря люта.

Ламає все і збурює, літає і сідає на позолочені дахи, проникає крізь світлі горниці, добирається до престолів сильних, нападає на вояцькі стани, досягає й на кораблях, знаходить на Канарських островах, заглиблюється в дику пустелю, гніздиться в душі.

Туга люта скрізь літає

На землі і на воді;

Дух сей, наче грім, шукає

Нас у щасті і в біді.

Один лише верховний отець може бурю сю перетворити на тишу, направити до гавані, а душу спорідненою працею, наче вудилом і вуздою буйну худобу, втримати може.

Афанасій. О брате! Дивину вкладаєш у вуха мої… А люди мають нудьгу за ніщо і, щоб прогнати сього ворога, вважають найкращою зброєю гроші, вино, сади, музику, жарти, карти, прогулянки…

Григорій. Друже мій! Не може бути нічим те, що виростає у велике. Не вважай за мале те, що викликає велике. Мала шпара в кораблі впускає всередину страшну течу. Не гадай, що невидне і безсильне — одне і те ж саме. А люди лише те цінують, що можна затиснути в кулак, бояться того, чого не слід боятися, і навпаки.

Вексель не папером і чорнилом страшний, але зобов'язанням, захованим там. Бомба небезпечна не чавуном, а порохом і здатністю того пороху горіти.

Все невидиме сильніше за видиме, і видиме залежить від невидимого.

Нудьгу стародавні християнські письменники називали бісом зневіри. Чого ся лиха іскра не витворює?

Все в тріск і в колотнечу обертає, вселяє у душу кодло гадюче. Та думка, що гризе,— чи не черв'як невсипущий і чи не кодло гадюче. Палюча печаль або заздрість — чи не лютий дух і чи не люта думка?... Язик — мала частка, але, наче кермо на кораблі, володіє цілим тілом, чи не так само володіє і править тілом думка? Язик лише тінь, що, наче годинниковий дзвіночок, дзвенить у повітрі, а сама пружина — се думка. Думка — невидима голова язика, сім'я справі, корінь тілові. Думка — се язик, що не замовкає, неослаблена пружина, безперервний рух, що рухає і носить на собі, наче ветху ризу, тлінний тілесний бруд, що припав до своєї думки і зникає, як тінь від яблуні.

Чи бачиш тепер, друже мій Афанасію, що невидиме сильніше за видиме і що видиме залежить від невидимого?...

Вдячний Еродій

* * *

…Народженого до добра неважко навчити добру,— навчити, чи принатурити, чи призвичаїти. Навчений, принатурений, призвичаєний — се одне і те ж. Від природи, яко від матері, легесенько сама собою розвивається наука. Вона всерідна, справжня і єдина навчителька. Сокола досить швидко навчиш літати, але не черепаху. Орла за хвилину призвичаїш дивитись на сонце і мати з цього задоволення, але не сову. Оленя легко скеруєш на Кавказькі гори, легко привчиш пити з найчистіших джерел, але не верблюда і не вепра.

Коли все будує премудра природа, чи не єдина вона і вигоює і навчає? Усяка справа має успіх, коли природа сприяє. Не заважай лише природі і, коли можеш, знищуй перепони, очищаючи їй шлях; воістину все вона чисто і вдало зробить. Клубок сам собою покотиться з гори, забери лише камінь, що лежить на перепоні. Не вчи його котитися, а лише допомагай. Не вчи яблуню родити яблука: вже сама природа її навчила. Загороди її лише від свиней, зріж будяки, почисть гусінь, стеж, аби на корінь не потрапляла сеча і т. ін.

Вчитель і лікар не є вчитель та лікар, вони лише служники природи, єдиної справдешньої і лікувальниці, і навчительки. Буде так: хто захоче чомусь навчитися, повинен до того зродитися. Не від людини, а від природи — суть усього. А хто зважиться без природи навчати чи навчатися, хай затямить приказку: "Вовка в плуг, а він у луг". Доки кільце висить у свинячій ніздрі, доти вона не риє. Вийми — споганить землю.

Се не виховання і не навчання, а угамування за допомогою людини, що правує всіх беззаконників. Виховання ж іде від природи, що вливає в серце сім'я доброї волі. Вирісши без перепон, самостійно й охоче ми робимо все те, що святе і бажане… Яка користь з янгольської мови, коли в ній нема доброї думки? Чи є плодом тонка наука, коли недобре серце? Хіба не знаряддя злості, меч скаженству, притчею кажучи — "крила та роги свинячі".

Гляньмо, пані моя, на весь рід людський! Тут науки, як на торжиськах купівля, киплять і бентежаться. Одначе вони хижіші за птиць, нестримніші за худобу, злостивіші за звірів, лукавіші за гадів, неспокійніші за риб, невірніші за моря, небезпечніші за африканські пустелі… Чому так? А тому, що злими народжуються. Природа блага — всьому початок, а без неї ніколи не бувало благості. Дякую ж невимовно природі в образі її святім — в батькові моїм, що від нього я народився. Друга ікона божа для нас — матір наша. Отже, головні обдарування — від батьків моїх, все інше: чин, багатство, науки і всі вітроносні їх блонди і пуклі з кучерями вкладаю у хвіст, без якого голова і живе, і шанується, і веселиться, але не хвіст без голови.

Вбогий жайворонок

Притча

* * *

…Тетервак, налетівши на мисливську сітку, почав щосили жерти пишну наживку. Нажершись по вуха, ходив надимаючись, вельми задоволений з себе, як задерикуватий, модно вдягнений юнак. Ім'я йому було Фридрик. Родове ж, чи фамільне, чи, як у народі кажуть, прізвище — Салакон.

Якось пролітав Сабаш (жайворонкове ім'я) на прізвище Сколар. "Куди поспішаєш, Сабаше?" — вигукнув надутий тетервак.

Сабаш. О коханий Фридрику! Мир тобі!

Салакон. Фе! Тут тхне школою.

Сабаш. А мені милий сей дух.

Салакон. По губах салата, як співається в притчі.

Сабаш. Радію, що нюх ваш вилікувався. Раніше ви скаржилися на нежить.

Салакон. Потершись, брате, між людей, нині я вже все розумію. Не втече від нас ніщо.

Сабаш. Тетерваковий розум гострий, а нюх ще гостріший.

Салакон. Тихше, друже мій. Адже я тепер неабиякий чин.

Сабаш. Перепрошую, ваша милість! їй-бо, не знав. Тому-то і хвіст ваш, і чубик ваш нині роздуті новомодними буклями і кучерявими завертасами.

Салакон. Звичайно. Шляхетний дух від моди не відстає. Прошу, голубчику, зі мною потрапезувати. Дав мені бог статок. Чи не бачиш, що я ходжу по хлібу? Хіба се не божа милість?

Сабаш. Смачного вам! їжте на здоров'ячко, а мені ніколи.

Салакон. Як ніколи! Чи ти здурів?

Сабаш. Мене послав у справах батько.

Салакон. Облиш! Поїси, потім справишся.

Сабаш. Заради черева хіба можу знехтувати батьківську волю, окрім того, стережуся споживати чуже добро. Батько мій змолоду проказує мені сі слова: "Що не поклав — не руш!"

Салакон. О боягузе!

Сабаш. Є приказка: "Мати боязкого сина не плаче".

Салакон. Але се ж нині моє. У нас співають: "Гей, що бог дав, тягни у свій кошіль".

Сабаш. І у нас співають, але наша пісенька різниться від вашої, ось вона: "Все зайве відсікай — от і не кашлятимеш". Окрім того, моя убогість мені до вподоби.

Салакон. Ха-ха-ха! Убогість свята… Ну її зі святістю її! Бувай, брате! Тягни за собою на мотузі й укохану наречену свою. Дурневі добра зичиш, а він комизиться. Гордого жебрака ненавиджу гірше за пекло.

Сабаш. Прощавайте, ваша милість! Відлітаю ось, а вам зичу усякого добра!

Салакон. Чи бачиш — полетів! Не надивуюсь і досі розуму школярському: "Блаженні, мовляв, жебраки". Добре собі блаженство, коли нічого кусати! Правда, і багато жерти, можливо, зле, але все ж таки краще, ніж терпіти голод. В селі Ровеньках прегарну чув я приказку: "Не ївши — легше, поївши — краще!" А що ж бо є краще, коли не те, що спокійніше? "Не руш, мовляв, чужого". Як не зачепити, коли саме на очі пливе? За приказкою: "На ловця і звір біжить". Я ж не дурень. Черепок знайшов — обходжу, хліб трапився — ніяк не обмину. Ось так спокійніше. Так мислю я. І не помиляюся. Не вчора я народжений та й між людей потерся, слава богу. Мода і світ — то найліпший учитель і найліпша школа з усіх шкіл. Правда, був час, коли й жебраків, але добродійних, шанували. Нині ж світ не той. Нині, коли й злидар — тоді й бідняк і дурень, в нім пошанівку нема. Загубити ж у світі добру по себе гадку — зле. На що тоді знадобишся? Будь ти який хочеш у нутрі, хоч десятка шибениць вартий, що з того? Таємницю сю бог зна. Мав би добру славу в світі і був би шанований у числі славетних людей — не бійся, дерзай, не помилишся зроду! Не той правий, хто правий по суті, а той, хто неправий за істиною, але здаватися правим уміє, хитро блудячи і йдучи стежкою такого судження: кінці у воду. Ось теперішнього світу наймодніша рятівна премудрість! Коротко скажу: той лише щасливий, хто неправий за совістю, але правий за папірцем,

як мудро мовлять наші юристи. Скільки я дурнів бачив — усі нерозумні. За багатством, мовляв, іде неспокій. Ха-ха-ха! А що таке неспокій, як не праця? Праця ж не всякому добру батько. Адже премудро кажуть росіяни:

Спокій воду п'є,

А неспокій — мед.

А що ж дасть тобі пити винуватця всього зла — неробство? Хіба піднесе тобі на здоров'я воду, що не баламутить розуму?

Кому менше в житті треба,

Той найближ стоїть до неба.

А хто се співає? Архідурень один стародавній, що зветься Сократ. І підспівує йому весь хор дурнів. О-о! Дуже вже вони різняться від нашого хору. Ось як ми співаємо:

Схоплюй, що перед очима,

Щастя буде за плечима.

Хто несмілий, той страждає,

Хоч добув, хоч пропадає.

Так премудрий Фридрик судить,

А глузд його не заблудить.

Тим часом, як Фридрик мудрував, прилетіло семеро тетерваків і три його брати. Ся компанійка вчинила багатий і галасливий бенкет. Було се неподалік від байрачка, де дятел вистукував собі дзьобиком харч, за давньою українською приказкою: "Всяка пташка своїм дзьобом живе".

Рухливий Сабашець пролітав чимало часу. Повернувся сюди за три години.

Його послали до рідного дядечка запросити на дружню бесіду і на вбогий обід до батька. Повертаючись додому, бавився пісенькою, якої батько навчив його ще змальства:

Не той орел, що літає,

А той, що легко сідає,

Не той бідак, що без хати,

А в кого схотінок багато.

Ласощ ловить рибу й звірі,

І птахів, що вийшли з міри.

Ліпший-бо сухар з водою,

Аніж цукор із бідою.

Летів Сабаш повз байрак. "Помагайбі, дубе!" — сказав він на вітер. Але несподівано з-за дуба пролунало:

— Де не чекаєш і не гадаєш, там тобі приятель буде…

— Ба-ба-ба! О люб'язний Немесе! — вигукнув від радості Сабаш, уздрівши дятла на назвисько Немес— Радуйся, і знову кажу — радуйся!

Немес. Чолом тобі, друже мій! Благословення богові, що оберігає тебе від силкування!

Сабаш. Що таке сильце, я розумію, а що значить силкуватися — не знаю.

Немес. Наш брат птах, коли попадає в сильце, тоді силкується, тобто рветься, кидається і б'ється, аби вирватись.

Сабаш. Позбав, боже, від сеї печалі!

Немес. А я тільки-но з того крайнього дуба дивився на печальне ганьбисько. Поглянь! Чи бачиш напнуту сітку? Не минуло й години, коли в ній, навколо неї коїлося щось страшне, як облога Бендер. Гуляла там дюжина тетерваків. Але коли найгучніш стрибали, горлали і танцювали, жеручи на повне горло, раптом впало на них сильце. Боже мій, який вереск, гергіт, хлепіт, стукотіння, шум, страх і борсання! Тоді вибіг ловець і всім їм попереламував шиї.

Сабаш. Чи ж врятувався хто з них?

Немес. Двійко, а решта загинула. Чи знаєш Фридрика?

Сабаш. Знаю. Він добрий птах.

Немес. Воістину тетервак він добрий. Ото він і пролетів повз мене.з бенкету, гублячи в повітрі пір'я. Ледве я пізнав його: зляканий, розтріпаний, зімнутий… як миша, з якою погрався кіт; а за ним здалеку брат його.

Сабаш. Куди ж він полетів?

Немес. В глибину байраку оплакувати гріхи.

Сабаш. Чолом тобі, любий мій Немесе! Час мені додому.

Немес. А де ти був?

Сабаш. Кликав дядька в гості.

Немес. Я вчора бачився з ним і довго балакав. Лети ж, друже мій, хай господь на всіх твоїх шляхах оберігає тебе. Перекажи батьку й дядькові вітання моє.

Звістка ся невимовно налякала Сабаша. Саме тому він промовчав, що розмовляв з Фридриком перед тим, як сталося нещастя. "Ну,— казав сам собі,— вчися, Сабаше, з чужої біди. Для того й б'ють пса перед левом (є така притча), щоб лев був покірний. О боже! На очах моїх б'єш і раниш інших, достойніших за мене, щоб боявся я і тремтів перед беззаконним життям і розкошами світу сього! О розкоше! О пастка і сильце ти диявольське! Яка ж бо ти солодка, коли всі тобою полонені! Яка ж бо ти погибельна, коли мало є тих, хто рятується. Перше — всі бачать, друге — вибрані"...

З сими благочестивими думками прилетів Сабаш додому, а за ним незабаром з двома своїми синами приспішив і дядько. Закликані були й сусіди на сей убогий, але цнотливий і безпечний бенкет. У сім невеликім краї панувала простота і царювала дружба, що робить мале великим, дешеве дорогим, а просте приємним. Ся землиця була часткою тої, де істина, що мандрує між людьми, тікаючи від зла навколишнього світу, довершувала останні дні свої на землі, дихала останнім подихом, щоби злетіти із земних у горішні країни.

Сабаш, переказавши батьку та дядькові привітання від Немеса, тут же, при гостях, сповістив про все, що скоїлося. Гостей було чималенько — з дітьми своїми, підлітками та юнаками, дружинами. Алауда — так звався Сабашів батько — був навчений наукам світським, а серце його було столицею доброго глузду. Будь-яку справу і слово вмів він непомильно розкусити, віднайти в них шкаралущу і зерно, отруту і солодку їстівність і повернути у спасіння.

Алауда в присутності багатьох мужів, юнаків та підлітків навчав сина так:

— Сину мій єдинорідний, схили вухо своє, почуй голос батька твого — і врятуєшся від сітки, як сарна від мисливця. Сину, коли будеш мудрий, чужа біда навчить тебе, що нахабний і жорстокий син уцнотивлюється власною спокусою. І се біда. Сину, хай болить тобі горе ближнього. Хто любить свою біду й уболіває на чужу, той достойний її. Не забувай притчі, яку часто я переказував: "Пса б'ють, а лев боїться".

Яка користь у читанні багатьох книг, коли ти беззаконник? Єдину книгу читай і доволі. Поглянь на сей світ. Поглянь на рід людський. Він-бо є книга, чорна книга, що тримає в собі різноякі біди, як хвилі, що постійно здіймаються на морі. Читай її завжди і навчайся, наче з високої гавані на буряний океан, поглядай і тішся. Чи всі читають сю книгу? Всі. Всі читають, але безтямно. П'ятку його бережуть, як написано, на ноги дивляться, не на самий світ, тобто не голову й серце його бачать. Тому ніколи його не можуть пізнати. З підошви людини, з хвоста птаха (як і світу всього з ніг його) не пізнаєш, хіба що з голови його, тобто з серця його. Яка таємниця тут криється?

Сину, всю свою силу зберу, аби розв'язати тобі вузол сей. Ти ж затям міцно. Тетервак бачить сітку і в сітці їжу чи наживку. Що він бачить? Бачить хвіст, ноги і п'яту сеї речі, голови ж і серця не бачить. Де ж сеї речі голова? Чи є вона чимось? Серце ловця в тілі його, захованому за купиною. Отже, тетервак, бачачи саму п'яту в сій речі, але не бачачи в ній голови її, бачачи — не бачить, зрячий тілесно, а сліпий серцем. Тіло

тілом, а серце — серцем. Адже се сліпота, мати всілякої злості! Ось так усі нерозумні читають книгу світу сього. І не користуються ним, а в'язнуть у сітях його. Початок річок та морів — се голова, прірва ж сердечна — голова і початок усім справам і усьому світові… Ти ж, сину мій, читаючи книгу видимого і злого світу сього, дивись сердечним своїм оком на саме серце його, джерело його, тоді, пізнавши початок і сім'я його, будеш правий і суддею усякій справі, бачачи голову справи і саму суть, істина-бо збавить тебе від усякої напасті. Так само як є два роди всього живого і суті справ, так є два серця. А коли є два серця, є два духи — благий і злий, істинний і брехливий… Сими двома початками суди всяку справу. Бо коли сім'я і корінь благі, тоді благі й гілки, й плоди. Нині, сину мій, будь суддею і суди вчинок тетерваків. А коли гаразд осудиш, будеш перший суддя всьому світові. Суди ж отак.

Допався тетервак до їжі. Бачиш ти се? Як не бачити? Се і свиня бачить. Але є достеменна тінь, п'ята і хвіст. Тінь себе ані виправдає, ні осудить. Вона залежить від своєї голови та істини. Поглянь на джерело її — на серце, що започаткувало і зродило її. Від надмірності серця, тобто від прірви його, говорять вуста, ходять ноги, дивляться очі, творять руки. Дивись! Коли тетерваков серце благе, звідки зродилося се його діло? Тоді й діло благе і вдячне. Та хіба не бачиш, яка гадюча голова у нього? Се діло зродилося од невдячного серця, невдоволеного своєю долею, жадібного і такого, що пожинає чуже…

Се і є остаточна істина — побачити, який у кожному ділі гніздиться дух: чи благий, а чи злий. Не судити за обличчям, як облудники. Часто під недобрим лицем і під негарною маскою притаєне божественне сяєво і блаженне серце, в обличчі ж світлім, ангельськім — сатана. Відтак, бачачи неволю і полон тетервака, що гине для чужої користі, не лінися працювати і для своєї власної вигоди і творити необхідне — будеш тоді вільний. А коли не станеш собі самому рабом, змушений будеш працювати на інших і, позбуваючись легкої, потрапиш у тяжку, сторицею, працю.

Чи бачиш якусь яскраву одежу, чи славний чин, чи гарний дім, але зсередини переточений червою, згадай слова: "Горе вам, облудні! Горе вам, що сміються нині!" і розумій як зовнішнє. Як побачиш жебрака, чи перестарілого, чи хворого, але повного надії, то заспівай Соломонову пісню: "Благіша лютість від сміху, коли в злім обличчі вспокоюється серце". Чи бачиш ти паралітика? Обминай печальне, заздрісне і люте серце. Втечеш, коли не будеш заздрісний. Зітнеш голову заздрісному змієві, коли будеш за мале вдячний. Бачачи не дорогу, не пишну, але здорову їжу, заспівай: "Благіша лютість від сміху". Бачачи книгу, що не має кучерявих словес, але сповнена духом святим, заспівай: "Благіша лютість від сміху". Коли чуєш раду, засолоджену словесним медом, за яким криється трута, заспівай: "Благіша лютість від сміху. Єлей грішного хай не помаже моєї голови". Бачачи убогий будиночок, але невинний, спокійний і безпечний, заспівай: "Благіша лютість від сміху". Ось так, сину, читай світську книгу і матимеш заразом і втіху, і спасіння.

Блаженний той, хто розуміє вину кожної справи! Серце людське змінює лице її на добре чи зле. Любі мої гості! Набрид я вам своїм велемовством. Перепрошую! Ось і стіл готовий, сідайте, будь ласка, куди хто бачить. Ще раз перепрошую, що й трапеза моя убога, і прикликав вас на бідний бенкет мій у день несвятковий.

Гості заспівали притчу, в якій мовилось, що "У друга вода солодша ворожого меду".